

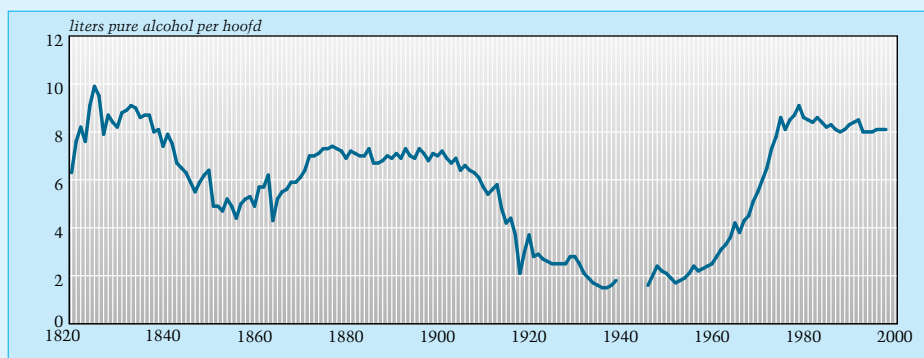
Een poging tot drooglegging

In de Alcoholnota 2001–2003 maakte minister Borst van Volksgezondheid, Welzijn en Sport onlangs bekend dat zij het alcoholpreventiebeleid wil intensiveren. Dat betekent: meer voorlichting, onder andere op scholen, scherpere sancties en hogere accijnzen.

Het is niet de eerste keer dat de overheid probeert het drinkgedrag van de burger te reguleren. Verhoging van de accijnzen, anti-alcoholcampagnes, beperking van de verkoop; het zijn enkele van de middelen die vaker zijn beproefd. Toch zijn in het verleden meer ingrijpende maatregelen voorgesteld. In 1919 kreeg een Staatscommissie de opdracht te onderzoeken of het voor de bestrijding van het alcoholisme mogelijk was de productie van consumptiealcohol te beperken zonder de industrie te knakken.

De Staatscommissie was breed samengesteld. Vertegenwoordigers van de drankbestrijding hadden zitting in de commissie, maar ook de drankhandel en -industrie, middenstandsorganisaties en de vakbeweging. De commissie stond onder voorzitterschap van J.C.L. van der Lande, oud-lid van de Eerste Kamer, secretaris was Th.W. van der Woude, directeur van een medisch consultatiebureau in Amsterdam. De commissieleden wilden van elke branderij en stokerij weten hoeveel ze produceerde opdat zij een gefundeerd oordeel zou kunnen geven over de vraag hoe groot de draagkracht van de industrie was en hoever de productie van consumptiegedistilleerd kon worden beperkt zonder de industrie direct om zeep te helpen.

Alcoholverbruik

Blauwe front

Uit de instelling van deze Staatscommissie bleek de kracht van dit blauwe front, dat in de jaren 1900–1920 haar grootste successen boekte. De eerste was de aanpassing van de Drankwet in 1904. De nieuwe wet gaf gemeenten de mogelijkheid de uitgave van vergunningen voor de verkoop van sterke drank te beperken en het aantal verkooppunten vast te stellen tot onder het wettelijk toegestane maximum.

De grote *highlight* van de drankweer was het grote Volkspetitionnement van 1914 toen blauwe werkers 670 duizend handtekeningen ophaalden ter ondersteuning van het opnemen van Plaatselijke Keuze in de wet. Een initiatiefwetsvoorstel van het ARP-Kamerlid mr. V.H. Rutgers voor het opnemen van Plaatselijke Keuze in de wet, gedaan in 1919, strandde evenwel door verzet in de Eerste Kamer. Was het voorstel wet geworden, dan zouden burgers in de gemeente stemmen over het handhaven van de openbare verkoop van sterke drank.

De consumptie van gedistilleerd was intussen verminderd van 9,6 liter per hoofd in 1900 tot 5,2 liter in 1920 en tot 2,8 liter in 1921.

Intrekken moutverbod

De werkzaamheden van de Staatscommissie inzake de gedistilleerd-productie begonnen

onder een slecht gesternte. Om te beginnen werd kort na de installatie van de Staatscommissie de 100 duizend hl. Javaspiritus vrijgegeven waarop in de laatste oorlogsjaren een embargo had gelegen. Voorts reed ook de toenmalige minister van Landbouw, Nijverheid en Handel, H.A. van IJsselstein de commissie in de wielen door het intrekken van het moutverbod uit de distributieperiode. Daardoor konden de Schiedamse branders weer beschikken over gerst voor de productie van spiritus en moutwijn, de grondstof voor de vervaardiging van jenever.

Maar ook het commissiewerk vlotte niet. Problemen ontstonden al direct bij het verzamelen van bedrijfsgegevens. Bedrijven weigerden die te verstrekken uit concurrentieoverwegingen. In de commissie zaten namelijk directe belanghebbenden. Verder vertrouwden sommige commissieleden de ambtenaren die de gegevens moesten verzamelen niet: dezen zouden wel eens 'in botsing kunnen komen met hun eed van geheimhouding', zoals het in de handelingen van de commissie werd genoemd.

Geheimhouding

Het Centraal Bureau voor de Statistiek bood geen uitkomst. Het Bureau zou in de loop van 1920 haar *Statistiek van Voortbrenging en Verbruik* publiceren en beschikte dus over cijfers van de gedistilleerdproductie. Maar het Bureau stond die niet af, en kon dat ook niet. Het ontwerp van de Wet op de Statistiek van voortbrenging en verbruik eiste geheimhouding van individuele opgaven. CBS-directeur mr. H.W. Methorst had de ondernemers die zijn telkaarten moesten invullen herhaaldelijk de garantie op geheimhouding gegeven. Methorst: 'Ik behoef Uwe Commissie wel niet in den breede uiteen te zetten, dat het noodzakelijk is de afgelegde belofte zonder enig voorbehoud gestand te doen. Geschiedde dit niet, dan zou het Centraal Bureau voor de Statistiek het vertrouwen verliezen, dat voor de vervulling van zijn taak onontbeerlijk is.'

Schadeloosstelling

Voorlopig stond de commissie dus droog, maar werkloos was ze allerminst geweest. In diverse subcommissies was een groot aantal deskundigen gehoord. De beraadslagingen

boden de commissieleden enig zicht op de gevolgen van een mogelijke omlegging.

Door geen consumptiealcohol meer te produceren zou er naar vooroorlogse verhoudingen (1912/1913) 40 procent minder geproduceerd moeten worden: er restte slechts de productie van industriële alcohol en de alcohol die was bestemd voor het buitenland. Om het omzetverlies te compenseren zou volgens de commissie de prijs van het gist moeten stijgen. Het zou de prijs van een kg. brood met niet meer 0,15 cent verhogen. Die prijsstijging was gering, vond de commissie, en 'in geen geval van overwegende betekenis, indien op grond van ethische en economische overwegingen tot "drooglegging" besloten zou worden.'

Suikerproducenten bleven in dat geval zitten met een deel van hun melasse, een belangrijke grondstof voor de productie van alcohol. Zij zouden schadeloos gesteld kunnen worden door de suikerprijs met driekwart cent per kg. te verhogen. Een gering bedrag, vond de commissie. Door toevoeging van stoffen was de melasse bovendien geschikt te maken als veevoeder. Ook de graanhandel zou volgens de commissie weinig schade ondervinden van het wegvallen van de alcoholproductie. Naar schatting niet meer dan drie procent van het ingevoerde graan werd in de branderijen verwerkt.

Het verlies van werkgelegenheid woog niet zwaar omdat het vooral ongeschoolde krachten waren die hun baan zouden verliezen, 'zoodat daarvoor het vinden van arbeidsgelegenheid in andere richting niet onmogelijk of ondenkbaar is.' Daarentegen was het niet mogelijk de bestaande installaties voor andere doeleinden te gebruiken. Slechts de eestvloeren waren geschikt voor het drogen van groenten.

Bedrijfsregeling

De commissieleden konden het ten slotte slechts eens worden over een blauwdruk voor een distributie- en rantsoeneringsregeling. Het was iets dat begonnen was als een onderonsje tussen Van der Lande en Van der Woude, maar werd commissiebreed uitgewerkt om maar niet met lege handen bij de opdrachtgeefster terug te komen. Zo ontstond het Ontwerp Bedrijfsregeling.

Uitgangspunt bij dit ontwerp was de gedachte dat het vaststellen van maxima aan productie en verkoop het drankgebruik het meest doeltreffend beperkte. De koppeling van productie- en verkoopmaxima aan minimumprijzen moest ervoor zorgen dat producenten en handelaren voor de omzetvermindering schadeloos werden gesteld. Zo'n regeling ontnam hen de prikkel om steeds maar meer te willen produceren of verkopen. Levering aan de consument vond nog uitsluitend plaats via de vergunninghouder. Deze mocht niet meer verkopen dan zijn wettelijk rantsoen, distributie van buitenlands gedistilleerd gebeurde vanuit entrepot voor rekening en onder verantwoordelijkheid van een erkende distillateur of grossier.

Branche-imago

Wat heeft de drankindustrie en -handel ertoe gebracht met de drankbestrijders rond de tafel te gaan zitten om te praten over de regeling van het gedistilleerdproductie? Wellicht dit: het verbruik van consumptiegedistilleerd was al sinds 1880 fors gedaald. Drankproducenten konden met de voorgestelde regeling hun marktaandeel behouden, op zijn minst telkens voor vijf jaar vastleggen. De regeling ging bovendien gepaard met minimumprijzen. Met name in kleinhandelskringen kon worden vernomen dat het maar beter was mee te werken aan de bestrijding van drankmisbruik. Dat verbeterde het imago van de branche. Belangrijker misschien nog was dat handelaren en producenten, door mee te praten, zwaardere middelen als een forse accijnsverhoging, mogelijk zelfs wettelijke regeling van de drankverkoop in de vorm van plaatselijke keuze, konden voorkomen. ◀

Ronald van der Bie

Literatuur

Rapport van de Staatscommissie in zake gedistilleerd-productie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 6 maart 1919. ('s-Gravenhage 1925)
200 Jaar Statistiek in tijdreeksen, 1800-1999. Stichting Beheer IISG. (Amsterdam 2001)